

МЕХАНІЗМИ ДИПЛОМАТІЇ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВОЄННО-ПОЛІТИЧНИХ КОНФЛІКТІВ

MECHANISMS OF DIPLOMACY IN THE CONTEXT OF MODERN MILITARY-POLITICAL CONFLICTS

У статті проаналізовано ключові визначення поняття дипломатії, зокрема акцентовується, що дипломатію можна визначити як послідовну і системну діяльність керівництва держави та уповноважених ним державних органів, спрямовану на реалізацію зовнішньої політики держави з використанням мирних засобів. Враховуючи англійське походження терміну «публічна дипломатія». У статті аналізується публічна, антикризова, превантивна, культурна, е-демократія. Визначено, що головними перевагами засобів дипломатії є їх гнучкість, множинність, здатність пристосовуватися під конкретний тип конфліктної взаємодії на основі аналізу специфіки ситуації, використовуючи попередній досвід і напрацьовані схеми так само, як і виробляти нові стратегії ефективні саме для даної ситуації. Отже, виходячи з аналізу функцій культурної дипломатії, можна зазначити, що її пріоритетними завданнями є: підтримка культурних зв'язків з міжнародними акторами; участь у міжкультурному діалозі; пропагування сильних сторін власної держави шляхом просування її культурних досягнень.

Слід враховувати, що сьогодні публічна дипломатія обов'язково має включати процес створення державою інститутів (платформ), які б ставили за мету своєї роботи координацію між інформаційними державними структурами та користувачами Інтернету. В умовах зростання локальних та міжнародних політичних конфліктів у сучасному світовому просторі, в яких задіяні країни з нестабільною політичною системою та нерозвиненими державними інститутами, відбувається суттєве розширення завдань миротворчих місій, які доповнюються заходами, спрямованими на забезпечення ефективного функціонування структур державного управління в таких країнах.

Було визначено, що дипломатичні методи регулювання, попередження чи запобігання конфліктам не передбачають використання сили, насильницьких методів чи інших елементів тиску, що, в результаті встановлення миру, сприяє його стабільності і довготривалості, а також є однією з найважливіших переваг дипломатичного регулювання протистояння, не ставить під загрозу життя людей, мирного населення, яке часто виступає об'єктом маніпулювання в процесі конфліктних взаємодій.

Ключові слова: дипломатія, конфлікт, воєнно-політичний конфлікт, національна безпека, міжнародна безпека.

Key determinations of concept of diplomacy are analysed in the article, accented in particular, that diplomacy can be defined as successive and system activity of guidance of the state and authorized agents public organs them, sent to realization of foreign policy of the state with the use of peaceful facilities. Taking into account the English-language origin of term "public diplomacy". The public is analysed in the article, anti-crisis, preventive, cultural, e-democracy. Certainly, that main advantages of facilities of diplomacy is their flexibility, multiplicity, ability to adapt under the concrete type of conflict co-operation on the basis of analysis of specific situation, using previous experience and turned out charts the same as to produce new strategies effective exactly for this situation. Thus, coming from the analysis of functions of cultural diplomacy, it is possible to mark that her foreground jobs are: support of cultural connections with international actors; participating is in a cross-cultural dialogue; propaganda of strong parties of the own state by advancement of her cultural achievements.

It follows to take into account that today public diplomacy must include the process of creation of institutes (platforms) that would put an aim the work co-ordination between informative state structures and users of the Internet the state necessarily. In the conditions of increase of local and international political conflicts in modern outer space, in that the involved countries with the unstable political system and undeveloped state institutes, there is substantial expansion of tasks of peacemaking missions, that is complemented by the measures sent to providing of the effective functioning of structures of state administration in such countries.

It was certain that the diplomatic methods of adjusting, warning or prevention of conflicts do not envisage the use of force, violent methods or other elements of pressure, that, as a result of peace establishment, assists his stability and duration, and also is one of major advantages of the diplomatic adjusting of opposition, does not put under a threat life of people, peaceful population that often comes forward as an object of manipulation in the process of conflict co-operations.

Key words: diplomacy, conflict, military-political conflict, national safety, international safety.

УДК 351:327.8(5)

DOI <https://doi.org/10.32843/pma2663-5240-2022.29.18>

Щур Н. О.

к. наук з держ. упр.,
доцент кафедри публічного
адміністрування
Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія
управління персоналом»,
заступник директора
Інститут підготовки наукових кадрів –
начальник відділу докторантури
Вищого навчального закладу
«Міжрегіональної Академії
управління персоналом»

Постановка проблеми у загальному вигляді. Початок ХХІ століття характеризується глибинною кризою системи міжнародної безпеки, серед інших чинників спричиненою активізацією воєнно-політичних конфліктів. Особливість даних конфліктів – пріоритет використання супротивниками широкого спектру

невійськових способів впливу (економічних, інформаційних, екологічних, соціальних, політичних та ін.). Ситуацію загострюють додаткові виклики, яких зазнають сучасні держави в питаннях забезпечення належного рівня безпеки громадян. З одного боку, це фактори глобального характеру (обмеженість природ-

них ресурсів, періодичне виникнення економічних криз, стрімкий розвиток технологій, поглиблення глобалізації, підвищення вимог міжнародного співтовариства щодо захисту прав і свобод людини), з іншого – тенденції до зростання ризиків природних, техногенних та соціально-політичних загроз, з якими потенційно може зіткнутися суспільство та кожна окрема людина в своєму щоденному житті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різновиди дипломатії досліджували Мостова Д.Ю., Кукалець О.Є., Висоцький О.Ю., Валюшко І.О. Дипломатію як чинник урегулювання міжнародних конфліктів і кризових ситуацій розглядали в своїх працях Григор О.О., Родик Г.Ю., Окладна М.Г., Стеценко В.Ю., Сивак Т.В., Черненко Т.В.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми і мета статті. Метою цієї публікації є дослідження актуальності механізмів дипломатії в умовах сучасних загроз та воєнно-політичних конфліктів.

Виклад основного матеріалу. Сьогодення характеризуються політичною та соціально-економічною взаємозалежністю держав. Глобальні процеси та явища в світі впливають на інтереси відразу кількох відносно незалежних учасників міжнародних відносин, що призводить до постійної небезпеки набуття міждержавною та міжетнічною взаємодією конфліктного характеру. Використання дипломатичних стратегій управління конфліктами – надзвичайно важливий чинник стабільності як внутрішньодержавних, так і міжнародних відносин. Воєнно-політичні, збройні конфлікти та тероризм, нелегальні міграції, торгівля наркотиками ставлять перед кожною країною непросте завдання – вчасно і демократично відреагувати на будь-яку загрозу, а в ідеалі – запобігти та передбачити їх виникненню в подальшому.

Формою дипломатичної реалізації в широкому розумінні є: безпосередньо переговори різних видів, підготовка і заключення договорів і угод, дипломатична переписка, участь у міжнародних організаціях, висвітлення позиції держави в засобах масової інформації, публікація офіційної інформації, офіційне видання міжнародних договорів і документів. Як бачимо, спектр дипломатичних механізмів надзвичайно широкий і їх ефективно можна використовувати не тільки на міжнародному рівні, а й для врегулювання чи запобігання внутрішньодержавних протистоянь [16, с. 127].

В умовах глобалізації необхідним є не тільки вдосконалення традиційно використовуваних інструментів і засобів міжнародної співпраці, а й активний пошук нових форм, методів та інституцій міжнародного партнерства [6, с. 46–47].

Систему таких інструментів і засобів становить сучасна дипломатія мета якої регулювати конфлікти та кризові ситуації. Відтак, з'явилося чимало напрямків, в яких та чи інша дипломатія знаходить своє застосування.

Головна відповідальність за попередження конфліктів покладена на національні уряди, адже лише вони мають в наявності великі кошти, отримані з податкової бази, які можуть бути витрачені у ході вирішення кризової ситуації. У той же час уряди мають свої обмеження та вади. По-перше, уряди через брак політичної волі не завжди здатні до вирішення конфліктних ситуацій самостійно. По-друге, не зважаючи на те, яку позицію вони визначають, національні інтереси завжди відіграють в їхній діяльності не останню роль. Дуже часто подібні інтереси не мотивують уряди країн до певних дій через надмірну увагу представників народу до внутрішньої політичної ситуації. Таким чином, при залученні до превентивної діяльності з метою попередження збройного політичного конфлікту головним прагненням та завданням уряду є зменшення кількості власних людських жертв та витрачення державних коштів всередині країни. По-третє, національні уряди за умови участі у попередженні збройного політичного конфлікту за межами власних територій часто є незацікавленими акторами. Та зрештою, окремий уряд не здатний самостійно створити нові міжнародні стандарти, тому не є єдиною та винятковою панацеєю при врегулюванні збройних політичних конфліктів. Тому, коли виникає така необхідність, уряди в своїй превентивній діяльності можуть спиратися на міжнародні організації: ті, що перебувають в межах та поза межами системи Організації Об'єднаних Націй (ООН) [13, с. 115].

Так наприклад, коли Російська тотальна інформаційна атака на Україну здійснювалася безпосередньо на території нашої держави, так і опосередковано через інші країни ЄС та й СНД. Кремлівські пропагандисти намагалися нав'язати свою картину подій в Україні, де головними інформаційними посланцями в маси було те, що в Україні йде громадянська війна, а Росія захищає її населення від нацистів, що взагалі Україна це так-звана «failed state». Нарешті, усі ці обставини змусили Україну звернутися до поняття Джозефа Ная «soft power» у зовнішній політиці та публічної дипломатії як її інструмента [3, с. 120].

Публічна дипломатія являє собою особливу форму зовнішньої політичної діяльності. У сучасному політичному дискурсі є кілька визначень поняття «дипломатія»: вид діяльності з управління відносинами між країнами, вміння вести таку діяльність; форма співпраці

між державами мирними засобами; діяльність глав держав, урядів і спеціальних органів зовнішніх відносин щодо здійснення цілей і завдань зовнішньої політики держави, а також щодо захисту прав та інтересів держави за кордоном. Алан Хенріксон, професор історії дипломатії, вважає, що публічна дипломатія є способом здійснення урядами міжнародних відносин через відкриті ЗМІ та через взаємодію з широким колом неурядових організацій (політичними партіями, корпораціями, торговими асоціаціями, профспілками, навчальними закладами, релігійними організаціями, національними групами і навіть з окремими індивідами) з метою впливу на дії і політику інших урядів. Американський дослідник Сноу Крокер виходить з традиційного розуміння публічної дипломатії як дії уряду щодо впливу на зарубіжну громадськість в процесі зовнішньополітичної діяльності. У цілому треба відзначити, що публічна і традиційна дипломатії, є двома різними інструментами зовнішньої політики, спрямованими на досягнення однієї мети: здійснення політичного впливу на уряди інших країн.

На відміну від традиційної, публічна дипломатія здійснює вплив на політику іншої держави через формування громадської думки її суспільства. Публічна дипломатія є сукупністю технологій та інструментів зовнішньої політики, що реалізуються в рамках діяльності політичних інститутів і акторів як державних, так і недержавних, спрямованих на реалізацію комплексної дипломатичної стратегії держави через вплив на населення зарубіжної держави з метою впливу на її політичні процеси і прийняття політичних рішень [5, с. 3].

Вперше термін «публічна дипломатія» використано в 1856 р. у лондонській газеті Times, для позначення культури та ввічливості [26, с. 19]. Основною причиною використання нового терміну була необхідність заміни терміну «пропаганда», який мав негативне значення. Згідно з визначенням, запропонованим Гулліоном, публічна дипломатія – це здійснення впливу на сприйняття громадськістю іншої держави політики певної країни [9, с. 142].

Термін «публічна дипломатія» має декілька загальних визначень, які відображають його концептуальну еволюцію. По-перше, публічна дипломатія – це пряма комунікація держави з іноземцями з метою впливу на мислення та уряд останніх. По-друге, публічна дипломатія – спосіб комунікації уряду для формування розуміння національних ідей, цінностей, інститутів, культури, національних цілей та політик. По-третє, публічна дипломатія – це дії у сфері інформації, освіти, культури

з метою впливу на іноземні уряди через громадян певної країни [25, с. 57].

До прикладу, «антикризова дипломатія» спрямована на зниження напруженості в умовах конфлікту й кризи. Запобігати розвитку конфліктних ситуацій покликана «превентивна дипломатія». Бутрос Бутрос Галі охарактеризував її, як сукупність дій, що спрямовані на попередження виникнення суперечок між сторонами, недопущення переростання існуючих суперечок в конфлікти і обмеження масштабів конфліктів після їх виникнення [10].

В другій половині ХХ ст. дипломатія стає більш доступною для контролю із боку громадськості. Відтак, у кінці 1970–1980 років починає формуватися напрямок «офіційної дипломатії». Це пов'язано із необхідністю ратифікувати важливі документи та виходом на міжнародну арену недержавних суб'єктів та усвідомленням того, що слід зайнятись пошуками згоди в конфлікті, появою інформаційного простору. Представниками такого напрямку є науковці, журналісти, тощо. «Офіційна дипломатія» зорієнтована головним на врегулювання конфліктів через низку завдань: формування робочих відносин між представниками ворогуючих сторін на особистому рівні; підвищення адекватності сприйняття; формування клопотань про конфлікт із погляду протилежної сторони, розробка стратегій урегулювання конфлікту, але в обмеженому обсязі, тільки як можливих варіантів рішень [2].

Дослідник Американського аналітичного центру REND (Research and Development), Ч. Вольф провів паралель між офіційною дипломатією та класичною. Таким чином, було з'ясовано: публічна дипломатія є відкритою та широко поширюється, тоді як офіційна дипломатія закрита та не передбачає широкого інформування; публічна дипломатія направляє від уряду до широких верств населення, офіційна – від уряду до уряду; теми і проблеми офіційної дипломатії стосуються поведінки та політики держави, а публічної дипломатії – відносин і поведінки населення [12, с. 19–20].

Останнім часом все більшу увагу надають не просто зменшенню рівня напруженості, а, насамперед, попередженню розвитку конфліктних та кризових ситуацій у світі. Це так звана *превентивна дипломатія*. Превентивна дипломатія – це дії, спрямовані на попередження виникнення спорів між сторонами, недопущення переростання існуючих спорів у конфлікти та обмеження масштабів конфліктів після їх виникнення. Превентивна дипломатія може використовувати різноманітні дипломатичні, політичні, економічні, фінансові, правові, військові та інші інструменти для попе-

редження переростання конфлікту у гарячу фазу чи для його локалізації. Вперше вона дістала своє відображення в одній із доповідей колишнього Генсека ООН Б. Бутроса-Галі на Генеральній асамблеї ООН від 17 червня 1992 року № A47/277-S/24111 під назвою «План для досягнення миру. Превентивна дипломатія, забезпечення та збереження миру» («An Agenda for Peace. Preventive diplomacy, peacemaking and peace keeping»), де було намічено основні напрями миротворчої діяльності ООН. За змістом і характером заходи превентивної дипломатії поділяються на політичні, економічні, дипломатичні, воєнні, гуманітарні.

Серед політичних заходів інформаційної безпеки – з'ясування односторонніх та багатосторонніх інтересів шляхом обміну інформацією та проведення переговорів; об'єктивне висвітлення сутності конфліктів та кризових проблем засобами масової комунікації; створення умов для професійної діяльності ЗМК у зонах напруженості для забезпечення достовірною інформацією міжнародного співтовариства і формування відповідної світової думки; інформаційне супроводження політичних (референдумів) та виборчих процесів, аналітичні моніторинги за дотриманням основних прав і свобод людини; інформаційні контакти з опозиційними групами, неурядовими організаціями з метою ефективності досягнення консенсусу між сторонами протиборства.

Інформаційні чинники економічних заходів передбачають надання матеріальної та фінансової допомоги вільним і незалежним (опозиційним) засобам масової комунікації, забезпечення інформаційної безпеки національних інституціональних мереж та систем, виявлення економічних факторів впливу на перебіг кризових процесів. Специфіка дипломатичних заходів полягає у вивченні інформації про ситуацію в зоні конфлікту, в інформаційному супроводженні переговорів, в тому числі обміні інформацією дипломатичного характеру, поширенні позиційних матеріалів у міжнародних інформаційних потоках та проведенні інформаційних кампаній в країнах перебування з метою інформування дипломатичного корпусу інших країн та міжнародної спільноти про врегулювання конфлікту.

Військовий аспект превентивної дипломатії охоплює обмін інформацією військового призначення, створення запобіжних систем від несанкціонованого втручання в автоматизовані (комп'ютерні) системи управління військами та військовою технікою, проведення навчань з інформаційних операцій; забезпечення відновлення демократичних прав і сво-

бод у постконфліктний період [6, с. 48–50]. Комплекс заходів превентивної дипломатії включає як традиційні дипломатичні заходи (наприклад, переговори і посередництво), так і протести, санкції, контроль над роззброєнням тощо. Ці заходи, на думку деяких дослідників, покликані мобілізувати зусилля міжнародної спільноти з метою попередження конфліктів на національному рівні [11, с. 214].

Особливістю превентивної дипломатії є те, що вона проявляється у період між дипломатією мирного часу та кризовою дипломатією – діями по врегулюванню конфлікту після його переходу у «гарячу» фазу. Відтак, ключова роль для успіху превентивної дипломатії відводиться фактору часу. Одним з прикладів ефективного міжнародного втручання до початку насильства було розміщення Сил превентивного розгортання ООН в Македонії. Саме такі інструменти як превентивне розгортання у відповідь на звернення однієї з сторін конфлікту що його переходу в гарячу фазу вважається потенційно найефективнішими для уникнення повномасштабних воєн та збройних конфліктів.

Превентивна дипломатія не змогла запобігти насильству під час Майдану, російської анексії Криму та збройному конфлікту на сході України. З часу розгортання кризи з боку ООН та інших міжнародних організацій робилися окремі кроки щодо попередження перетворення мирних протестів громадян у повномасштабний міжнародний конфлікт. Анексія Криму поставила світове співтовариство перед фактом, коли одна держава-член ООН та ОБСЄ порушує територіальну цілісність іншої шляхом прямого застосування воєнної сили. Спецпредставника Генсека ООН в Україні російські спецслужби усунули з території Криму під час анексії, півострів взагалі був виведений з-під міжнародного спостереження. Для сприяння ж врегулюванню конфлікту. Хоча превентивна дипломатія провалилася на початковій стадії української кризи, її інструменти можуть виявитися необхідними для уникнення повторної ескалації збройного конфлікту чи, що важливіше, обмеження географічної зони його поширення. Для цього потрібна робота як міжнародних гравців, так і національних акторів щодо виявлення потенційно вибухових конфліктних ситуацій, які з огляду на розвиток подій на сході країни чи враховуючи політичну ситуацію можуть призвести до нових збройних конфліктів, проявів сепаратизму тощо [21, с. 17].

Культурна дипломатія розглядається як концептуальна стратегія держави на основі міжнародних, європейських норм та норм внутрішньодержавного права з метою створення

цілісного позитивного образу держави, орієнтованого на цінності. Основною функцією культурної дипломатії є формування сприятливого образу країни, на основі якого можливо будувати відповідні зв'язки з міжнародними акторами. Умовно їх можна поділити на три рівні: глобальний, регіональний, національний.

На глобальному рівні культурна дипломатія сприяє підтримці безпеки та миру у світі, що передбачає посилення міжнародної співпраці; усунення та попередження конфліктів на релігійному, культурному, етнічному рівні; збереження культурного розмаїття; боротьбу з культурною уніфікацією. На цьому рівні держави взаємодіють в рамках спільних проєктів інституцій системи ООН, Великої сімки, Великої двадцятки і проєктів з формування та управління глобальними ініціативами у сфері міжкультурного та міжрелігійного діалогу. На регіональному рівні – зокрема, на рівні ЄС, культурна дипломатія передбачає формування взаємовигідних партнерських відносин з акторами, які її оточують, шляхом формування та підтримки спільного позитивного культурного простору. На національному рівні культурна дипломатія сприяє захисту національних інтересів та вирішенню завдань, які спрямовані на розвиток країни. Це передбачає практичну діяльність держави з впровадження національної стратегії чи програми в сферу культурної дипломатії та зовнішньої політики загалом. Важливо відмітити, що практичне досягнення зазначених цілей взаємопов'язане між собою та взаємно впливає і відображається на всіх рівнях взаємодії [5, с. 26].

Причиною підвищеного інтересу до рівнів публічної дипломатії став розвиток та поширення інформаційно-комунікаційних технологій у галузі публічного управління. Погоджуючись з твердженням української дослідниці Т. Сивак, виділяємо такі рівні публічної дипломатії через: мас-медіа – медіадипломатія; культурні акції – культурна дипломатія; можливість здобути освіту – освітня дипломатія; Інтернет – ноосферна або віртуальна дипломатія; – через неурядові організації – дипломатія «неополітик»; взаємодію двох суб'єктів однієї сфери діяльності – парадипломатія; Інтернет – цифрова дипломатія; соцмережі як підвид цифрової дипломатії – твіпломатія (або персональна дипломатія політичних лідерів); зовнішні ринки – економічна дипломатія; великі корпорації – корпоративна дипломатія; запобіжні заходи – превентивна дипломатія; позитивне світосприйняття – іміджева дипломатія, або державний брейдінг; міжкультурний спортивний діалог – спортивна дипломатія; неурядові інституції – громадська дипломатія; публічне

самоврядування – народна дипломатія; освіту, науку – освітня дипломатія [17, с. 106]. Відповіддю на безперервність викликів сучасності є функціонування в галузі публічного управління освітньої дипломатії. Вона розглядається як засіб формування іміджу закладу освіти, міжособистісної, міжкультурної комунікації та міжнародної співпраці [15].

Російська військова агресія в Україні стала масштабним глобальним викликом. Утім, саме недостатня увага України до можливостей публічної дипломатії і, навпаки, величезні ресурси, задіяні Росією зі свого боку (як фінансові, так і технічні та дипломатичні), створили підґрунтя для дещо розгубленої реакції країн Заходу, міжнародних інститутів на анексію Кримського півострова та подальше військове вторгнення на територію суверенної держави у центрі Європи. Більш того, тільки після трагедії з малайзійським Боїнгом, збитим російськими військовими, увага європейської громадськості зосередилась на подіях в Україні. Проблема з розумінням українських подій у світі полягає у відсутності об'єктивної інформації про нашу країну, її трагічну та захоплюючу історію, культуру, її драматичне сьогодення [22, с. 67]. Якісним прикладом застосування інструментів публічної дипломатії саме у такому вимірі може слугувати створена в Ізраїлі у 2006 році платформа GYUS, за допомогою якої окремі особи, залучені на засадах краудсорсингу (що передбачає залучення необмеженої аудиторії) стали координаторами громадської участі в інтернет-акціях (написання коментарів на сайтах міжнародних видань, що опублікували антидержавні матеріали, створення та розміщення колективних петицій, збір підписів під колективними листами та петиціями, твіттер-шторми тощо).

Важливим і вагомим елементом публічної дипломатії в національній системі стратегічних комунікацій мають бути інститути громадянського суспільства, що посилять можливості побудови демократичного соціально орієнтованого суспільства. Залучення до процесу стратегічних комунікацій інститутів громадянського суспільства створює нові можливості для додаткового розвитку суспільних відносин, бо, відповідно до принципу взаємодії, вони сприяють більш відкритим і прозорим відносинам між суспільством і державою [22, с. 67–68].

Дипломатичні служби провідних держав світу використовують Інтернет для комунікації із громадянами країн перебування, проведення опитувань, надання необхідної інформації. Якщо в роки «холодної війни» тільки держави могли здійснювати міжнародну комунікацію (через газети, радіомовлення), то сьогодні це

загальнодоступна опція для більшості людей. Серед основних завдань публічної дипломатії – комунікація з громадськістю іноземних держав з точки зору власних національних інтересів з метою донесення певного політичного рішення і в подальшому досягнення своїх зовнішньополітичних цілей, а також поширення цінностей, покращення сприйняття країни за кордоном тощо. Відповідно, публічна дипломатія є важливим напрямом зовнішньої політики України з точки зору забезпечення національних інтересів України і просування їх за кордоном, сприяння позитивному іміджу України, як надійного партнера, як форпосту захисту ліберальних цінностей у європейському просторі, що особливо актуалізується в умовах гібридної війни з боку РФ. Для України напрям публічної дипломатії є відносно новим. Адже говорити про його інституалізацію і перші прояви не декларативного, а практично націленого політичного інтересу можна лише починаючи з 2015 року. Попри це, публічна дипломатія України існувала і до того, хоча зводилася здебільшого до індивідуальних ініціатив акторів, часто недержавних, подекуди фрагментарних. Саме поняття «публічна дипломатія» до 2015 року майже не фігурувало в українському публічному та медійному дискурсах [14, с. 13–14].

З появою Інтернету та усвідомленням його інструментальних можливостей для розвитку пропагандистської діяльності на міжнародній арені, особливо для подальшого розвитку публічної дипломатії, *електронна дипломатія* поступово стає одним із важливіших засобів впливу на світову громадську думку. Електронна дипломатія є ознакою глобалізації, що спричиняє зміни й в галузі міжнародної пропаганди [8, с. 52].

Інструментарій е-дипломатії включає нові медіа, соціальні мережі, блоги та інші медіа-інструменти інтернету. Використання медійних майданчиків, боротьба за завоювання широкої аудиторії, фактично дозволяє порівнювати електронну дипломатію з масмедіа. Як і у випадку масмедіа, серед головних завдань е-дипломатії стає розширення аудиторії та донесення до неї інформації. Популярності електронної дипломатії сприяли такі чинники, що сформувалися внаслідок розвитку інтернету: публічність; комунікативність; наявність технічних засобів, що обумовлюють публічний контакт з необмеженим колом споживачів інформації; швидке та легке створення контенту; миттєве і одночасне редагування повідомлень; спільна робота над будь-яким текстом або проектом; постійне спілкування дипломатів та вищих державних осіб з масовою аудиторією; зберігання великих обсягів

інформації безпосередньо в мережі; легкість передачі аудіовізуальних даних; можливість оприлюднення будь-якої інформації в мережі.

Е-дипломатію здійснюють державні відомства, зокрема, зовнішньо-політичні, урядові органи, а також неурядові організації, чия діяльність пов'язана з реалізацією зовнішньополітичного порядку денного. Спостерігається високий рівень персоніфікації електронної дипломатії, коли дипломати ведуть інформаційні блоги в таких соціальних мережах як Facebook і Twitter. Е-дипломатія просуває зовнішньополітичні інтереси через інтернет-телефачення, соціальні мережі, мобільні телефони і спрямована на масову аудиторію та політичні еліти. Е-дипломатія зараз використовується значною частиною держав світу. У залежності від суб'єктів, об'єктів, засобів та контенту (характеру інформації, що передається) електронну дипломатію можна виділити на декілька видів та родів.

Ефективність та результативність електронної дипломатії залежить від зваженості, креативності та ефективності засобів, що використовуються для реалізації її завдань. Велику роль у ефективності засобів електронної дипломатії відіграє їх привабливість як основа «м'якої сили», що складає їх дієвість [4, с. 53–54].

Е-дипломатію як багатоплановий інструмент можна ефективно використовувати за декількома напрямками: перенесення заходів класичної публічної дипломатії на онлайн-аудиторію; формування нових інструментів зв'язку дипломатичних представництв, урядових та неурядових організацій з цільовими аудиторіями; налагодження міжнародних контактів за декількома алгоритмами: «держава – громадяни», «громадяни – держава», «держава – держава», «громадяни – громадяни»; збір і обробка великих об'ємів інформації з інтернет-ресурсів різноманітних країн, яка може використовуватися у досягненні політичних цілей і завдань, стратегічному плануванні тощо; встановлення контактів між державою та громадянами, що знаходяться за кордоном, встановлення стабільного зв'язку з діаспорами у різних країнах; спрощення консульської діяльності, зокрема – онлайн-подання документів на отримання візи, тощо; зв'язок між посольствами та з посольствами інших держав [20, с. 69]. Отже, як ми бачимо, роль електронної дипломатії постійно зростає, тому можна припустити, що за деякий час такий вид дипломатії стане звичайним явищем у політиці та міжнародних відносинах.

Як правило, в якості комунікативних майданчиків такий дипломатії обираються найбільш популярні ресурси Facebook, Twitter,

YouTube. Безсумнівною перевагою соціальних мереж є те, що за їх допомогою дипломатичні відомства та окремі чиновники та дипломати можуть надавати інформацію в режимі реального часу [24].

Пандемія, спричинена коронавірусною інфекцією актуалізувала сьогодні використання цифрової дипломатії. У 2020 році проводились віртуальні саміти, конференції та зустрічі на міжнародному рівні. Україна у квітні 2020 року в режимі онлайн брала участь у Форумі безпекового співробітництва ОБСЄ, вперше відбулись онлайн-візити Прем'єр-міністра та Міністра закордонних справ до Німеччини. Ситуація, яка склалась в світі, продемонструвала, що переведення в цифровий формат значної частини міжнародних відносин є цілком реальним і корисним. Вперше в історії саме інформаційно-телекомунікаційні технології стали ключовим засобом організації зустрічей, переговорів державних і політичних діячів. Вони також вирішують питання надання консульської допомоги громадянам, які перебувають за кордоном. Спілкування з громадянами відбувається шляхом використання цифрових ботів і каналів. Наприклад, в Естонії на сайтах державних органів створено Suve – бот, який надає інформацію щодо надзвичайної ситуації та коронавірусу естонською та англійською мовою, а на території Литви діє чат-бот viLTė. Посольства та консульства звернулися до цифрових каналів, щоб запропонувати і дати поради щодо процедури повернення громадян, а також продемонструвати солідарність з місцевим населенням, що постраждало від пандемії [14, с. 17].

Міністерство закордонних справ вперше в історії України розробило і затвердило Комунікаційну стратегію та Стратегію публічної дипломатії. Обидва документи затверджені рішенням Колегії МЗС 24 березня 2021 року. Вперше в єдиному документі систематизовано що, кому, коли і як Україна говорить про себе у світі: ключові меседжі, аудиторії, формати та канали комунікацій. Тепер зміцнення репутації України в світі буде не точковим, а системним, послідовним та цілісним. Стратегія встановлює чіткі та вимірювані цілі та завдання на 2021–2025 роки та визначає сім ключових напрямів публічної дипломатії: культурна; експертна; економічна; кулінарна; цифрова; науково-освітня; спортивна. Крім того, Міністр назвав п'ять принципів публічної дипломатії, визначених у Стратегії: *проектний менеджмент* (ставить чіткі цілі, переналаштовує робоче мислення на досягнення вимірюваних і відчутних результатів); *інноваційність* (дозволяє використовувати найсучасніші спо-

соби просування інтересів України у світі та зміцнення її репутації), *повага до культурного розмаїття* (враховує всі культурні особливості різних народів світу); *людиноцентричність* (покладає в основу діяльності інтереси людини); *відповідальність* (передбачає повагу до національного та іноземного законодавства, міжнародного права, загальноновизнаних етичних норм) [7; 18, с. 18].

Іншим напрямом, який став можливим завдяки інформаційно-комунікаційним можливостям Інтернету, стало перенесення у «Всесвітнє павутиння» певних функцій дипломатичних представництв. Основною формою його реалізації в дипломатичній практиці, окрім публікацій різного роду матеріалів, є створення віртуальних консульств – інтерактивних веб-сайтів, які надають інформацію і полегшують електронний доступ до обмеженого кола консульських послуг в районі, де немає реальної консульської установи. Діяльність такого віртуального представництва може підкріплюватись за допомогою відвідувань цієї області співробітниками реальної дипломатичної місії (визначення за [19]).

Яскравим прикладом реалізації ідеї віртуального консульства є згадані вище Virtual Presence Post, створювані США. Іншим прикладом, що ілюструє, зокрема, практику створення віртуального дипломатичного представництва в умовах розірваних дипломатичних стосунків, є запуск 6 грудня 2011 року «віртуального посольства» США в Ірані – країні, з якою дипломатичні стосунки були розірвані після ісламської революції в Ірані та захоплення радикальними ісламістами десятків американських громадян як заручників у листопаді 1979 року. У відеозверненні у зв'язку із запуском цього сайту держсекретар США Гіллари Клінтон заявила, що головне завдання «віртуального посольства» – сприяти налагодженню діалогу між громадянами США та Ірану. Коментуючи ідею, в американському керівництві зазначили, що розраховують таким чином встановити контакти з пересічними іранцями за відсутності дипломатичних зв'язків між Іраном та Сполученими Штатами [1].

Для України у сфері публічної дипломатії 2015 рік став певним проривом – ця важлива для держави сфера була інституціалізована – 22 грудня 2015 р. у Міністерстві закордонних справ України було створене Управління публічної дипломатії. До його ключових завдань належать: розвиток відносин громадськістю, громадськими об'єднаннями та медіа інших країн; реалізація іміджевих, культурних та інформаційних проєктів України за кордоном та координування

заходів інших органів виконавчої влади в цих сферах [2].

З огляду на постійну дезінформацію Кремля про ситуацію в Україні за результатами співробітництва Міністерства інформаційної політики, МЗС України та інститутів громадянського суспільства у 2015 році було розпочато інформаційний проект *Ukraine: Freedom, Dignity, Creativity* («Україна: Свобода, Гідність, Креативність») та відповідну міжнародну кампанію *My Ukraine is* («Моя Україна – це...»). У межах кампанії запущено профільний сайт www.myukraineis.org та розроблено однойменний буклет. Ще одним важливим кроком, що свідчить про адаптацію української дипломатії до сучасних реалій розповсюдження російської дезінформації не тільки в Україні, а й у світі стало ухвалення влітку 2017 року Кабінетом міністрів рішення про створення «Українського інституту» [3, с. 123].

Висновки. Отже, очевидно, що в умовах гібридної інформаційної війни, Україні для врегулювання конфліктів на своїй території необхідні як механізми обмеження ворожої інформації, так і посилення патріотизму серед населення. Загалом методи дипломатії сьогодні спрямовані на встановлення миру, проведення миротворчих операцій ненасильницьким шляхом на противагу практиці, яка проводиться у формі збройного втручання третьої сторони в конфліктну взаємодію, використання військової сили чи інших елементів примусу з метою придушення конфлікту. Такий насильницький підхід регулювання конфліктів абсолютно невиправданий, оскільки веде до встановлення диктатури сильніших держав і народів над слабшими, що не може жодним чином гарантувати стабільний і безконфліктний подальший розвиток і взаємодію. Механізми дипломатії у керуванні сучасними політичними конфліктами порівняно з іншими методами, зокрема силовими, стають дедалі ефективнішими, оскільки стратегії дипломатичного врегулювання конфлікту генерується на основі детального аналізу конкретної ситуації, враховуючи мотиви непорозуміння, передумови конфлікту, психологічні особливості поведінки конфліктуючих сторін, розбіжності культурного і ментального сприйняття ситуації та багато інших чинників, що безпосередньо впливають на перебіг конфліктної взаємодії [16, с. 130].

Початок російського військового втручання в Україну призвів до активізації дипломатії України. Розпочалися системні зрушення у самому Міністерстві закордонних справ. Інформаційна війна Кремля привернула увагу МЗС до таких інструментів у зовнішній політиці як «м'яка сила» та публічна дипломатія як її компонент. Адже у сучасних умовах завдан-

нями дипломатії є не тільки пошук шляхів до вирішення конфлікту а й поширення правдивої інформації про російську збройну агресію та окупацію, інформування світової спільноти про реальні кроки України на шляху реформ та інтеграції в євроатлантичну спільноту. Саме у цих умовах публічна дипломатія набуває великого значення для України.

Е-дипломатія відкриває нові можливості в розвитку та провадженні «м'якої сили», а також для напрацювання стратегій з попередження або вирішення політико-соціальних або економічних криз, спираючись на хвилювання та реакції соціуму на ті чи інші новинні вкидання у цифровій дипломатії все частіше використовуються інститути неурядових організацій, бізнес-спільноти як всередині країни, так і для інших держав. При цьому виникає небезпека втрати державою повного контролю над реалізацією зовнішньої політики та національних інтересів.

Публічна дипломатія в системі стратегічних комунікацій створює можливості для взаємодії завдяки визначенню сфери загальних інтересів та створенню простору діалогу на міжнародному рівні з метою побудови та зміцнення довготривалих дружніх відносин між країнами – учасниками діалогу, враховуючи традиції та специфіку розвитку цих країн. В умовах, коли світ опинився перед загрозою – коронавірусу, необхідність превентивно-дипломатичних заходів для врятування якомога більшої кількості людей стала ще більш нагальною.

ЛІТЕРАТУРА:

1. В Ірані заблокували доступ до «віртуального посольства» США. *Радіо Свобода*. 07.12.2011. URL: http://www.radiosvoboda.org/archive/worldnews/20111222/630/2729.html?id=2_4414710
2. В МЗС створено новий напрям роботи – публічна дипломатія. URL: <http://mfa.gov.ua/ua/presscenter/news/43433-v-mzs-stvoreno-novij-napryam-robotipublichna-diplomatija>
3. Валушко І. О. Інформаційна безпека України в контексті російсько-українського конфлікту. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису : дис. ... канд. політ. наук (доктора філософії) за спеціальністю 23.00.04 «Політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку» (29 – Міжнародні відносини). Дипломатична академія України при МЗС України, Київ ; Чорноморський національний університет імені Петра Могили, Миколаїв, 2018. 210 с.
4. Висоцький О. Ю. Електронна дипломатія як інструмент пропаганди. *Політологічний вісник*. 2018. Вип. 81. С. 51–59.
5. Висоцький О. Ю. Публічна дипломатія : конспект лекцій. Ч. І. Дніпро : СПД «Охотнік», 2020. 56 с.
6. Григор О. О. Багатостороння дипломатія як чинник регулювання міжнародних конфліктів і кризових ситуацій. *Мультиверсум. Філософський альманах*. 2015. Вип. 3–4. С. 45–58.

7. Дмитро Кулеба представив першу Стратегію публічної дипломатії МЗС України та назвав сім її напрямів. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/dmitro-kuleba-predstaviv-pershu-strategiyu-publichnoyi-diplomatiyi-mzs-ukrayini-ta-nazvav-sim-yiyi-napryamiv>
8. Електронна дипломатія як інструмент пропаганди. *Політологічний вісник*. 2018. Вип. 81. С. 51–59.
9. Кукалець О. Є. Публічна дипломатія в теорії міжнародних відносин. *Наукові записки студентів та аспірантів. Серія : Міжнародні відносини*. 2020. Вип. 5. С. 141–147.
10. Манжола В. Превентивна дипломатія. Українська дипломатична енциклопедія : у 2-х т. / ред. кол. : Л. В. Губерський (голова) та ін. К. : Знання України, 2004 . Т. 2 . 812 с.
11. Микитчук Н. М. Превентивна дипломатична діяльність у зовнішньополітичній стратегії Туркменістану. *Філософія та політологія в контексті сучасної культури*. 2020, Т. 12, Вип. 1(25). С. 212–221.
12. Мостова Д. Ю. Різновиди публічної дипломатії в публічному управлінні. *Державне управління*. 2020. № 1(69). С. 18–23.
13. Назаровська І. Г. Основні суб'єкти превентивної дипломатії. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2012. Вип. 108(1). С. 114–121.
14. Окладна М. Г., Стеценко В. Ю. Роль цифрової дипломатії в сучасній зовнішній політиці держави. *Право та інноваційне суспільство*. 2020. № 2(15). С. 13–17.
15. Проскура О. І. Освітня дипломатія: визнання інновацій педагогічної системи освіти України у XXI столітті. *Освіта XXI століття: теорія, практика, перспектива* : матеріали Першої міжнародної науково-практичної мережі Інтернет-конференції, м. Київ, 18 квіт. 2019. Дидактика: теорія і практика. Київ : Фенікс. 2019. С. 222–225.
16. Родик Г. Ю. Механізми дипломатії як фактор несилowego управління конфліктами. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Серія : Політологія*. 2012. Т. 204. Вип. 192. С. 127–131. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdupol_2012_204_192_29
17. Сивак Т. В. Стратегічні комунікації у системі державного управління України : монографія. Київ : НАДУ, 2019. 386 с.
18. Стратегія публічної дипломатії Міністерства Закордонних Справ України на 2021–2025 роки. URL: <https://mfa.gov.ua/pro-ministerstvo/strategiyi-mzs>
19. Терещук В. І. Роль Інтернету у процесах трансформації дипломатичної діяльності держави: досвід США та виклики для України. *Міжнародні відносини. Серія : Політичні науки*. 2015. № 6. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/2537/2255
20. Тихоненко І. В. Електронна дипломатія як інструмент зовнішньої політики Сполучених Штатів Америки. *S.P.A.C.E.* № 9. 2018. С. 69–73.
21. Філіпчук В. Міжнародна миротворчість та війна на Сході України: чи є точки дотику? Превентивна дипломатія, миротворчість, підтримка миру та миробудівництво у врегулюванні «українського конфлікту». Міжнародний центр перспективних досліджень. 2016. 44 с.
22. Черненко Т. В. Сучасний вимір публічної дипломатії в системі стратегічних комунікацій. *Стратегічні пріоритети. Серія : Політика* : наук.-аналіт. щокв. зб. / Нац. ін-т стратег. дослідж. ; голов. ред. В. П. Горбулін. Київ : Нац. ін-т стратег. дослідж. 2016. № 4(41). С. 64–71.
23. Черниш Н. Основи соціології URL: http://shron1.chtyvo.org.ua/Chernysh_Nataliia/Sotsiolohiia_Kurs_lektsii.pdf
24. Devichand, M. (2015). YouTube diplomacy and the Ukraine crisis. URL: <http://www.bbc.com/news/blogs-trending-31649639> (accessed 18 September 2017).
25. Gilboa E. Searching for a theory of public diplomacy. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*. 2008. Vol. 616. No. 55. P. 55–77.
26. *Routledge handbook of public diplomacy* / N. Snow, P. M. Taylor, ed. Abingdon: Routledge, 2009. 382 p.